

УДК 821.161.2(71)-1.09

**ОСОБЛИВОСТІ РИМУВАННЯ СОНЕТІВ ЯРА СЛАВУТИЧА
(НА ПРИКЛАДІ ЦИКЛІВ “ХЕРСОНСЬКІ СОНЕТИ” ТА “ПЕРШЕ
КОХАННЯ”)**

**RHYMING FEATURES OF YAR SLAVUTYCH'S SONNETS
(ON THE EXAMPLE OF CYCLES “KHERSON SONNETS” AND “FIRST LOVE”)**

Nakashydze I.S. / Накашидзе І.С.

PhD / к.ф.н.

ORCID: 0000-0002-7816-2339

Dnipro National University of railway transport named after academician V. Lazaryan,

Dnipro, Lazaryana, 2, 49010

Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка

В. Лазаряна, Дніпро, Лазаряна, 2, 49010

Анотація. У роботі розглядається специфіка римування сонетів у циклах “Херсонські сонети” та “Перше кохання” збірки Яра Славутича “Співає колос”. Визначено, що Сонети Яра Славутича належать до класичних, італійських. Для них характерне інтонаційне розмаїття. Яр Славутич використовував велику кількість коротких римованих рядів, що дало змогу показати свою оригінальність. Коли автор не знаходив української рими, він використовував власні неологізми з метою досягнення милозвучності та ритмомелодики вірша. У сонетах Яра Славутича рими переважно точні, асонансні та відкриті. У його римах всі звуки співзвучні. Для створення ритмомелодики поет у всіх сонетах циклів чергує жіночі, або парокситонні, та чоловічі, або окситонні, рими. Рими у сонетах Яра Славутича циклів “Херсонські сонети” та “Перше кохання” виконують функції підсилення емоційного звучання вірша, створення ритму, завершеності кожного віршового рядка, мелодійності та багатство вірша.

Ключові слова: жанр сонета, система римування, асонансні та консонансні рими, окситонні та парокситонні рими, римовий ряд, ритмомелодика.

Вступ.

Жанр сонета посідає чільне місце у творчому доробку Яра Славутича і є його улюбленою формою. Уже в першій збірці поета “Співає колос”, яка вийшла у світ улітку 1945 р. в Авґсбурсі (Баварія), були вміщені мальовничі “Херсонські сонети” і любовний цикл “Перше кохання”, де переважна більшість поезій саме цього жанрового утворення. Взагалі збірка складалась з

творів, що збереглися у пам'яті поета з часів війни та були викладені на папір навесні того ж року. Пізніше з'явилися сонетні цикли “Запорожці” й “Карби” (збірка “Гомін віків”, 1946), флорентійські сонети (“Трофеї”, 1963), “Полярні сонети” (“Завойовники прерій”, 1968), сонетами була оздоблена книжка “Мудрощі мандрів” (1972), представляє жанр сонетів і книжка “Шаблі тополь” (1992). Усього у творчому доробку Яра Славутича понад дві сотні сонетів, більшість з яких мають довершену форму та зміст, багату образність, патріотичне звучання. П. Сорока вважає, що сонети є кращими, вершинними здобутками поетичної спадщини Яра Славутича і яскраво відбивають еволюцію його творчого зростання [6, с. 111].

Творчість українського поета з Канади починаючи з 90-х рр. ХХ ст. привертає увагу критиків та літературознавців. Серед них письменники, науковці з України (Н. Никулина, І. Накашидзе В. Просалова, Г. Гордасевич, Л. Селіверстова, Т. Назаренко, та ін.) та діаспори (Я. Розумний, В. Державин та ін.). Вагоме значення у вивченні поезії Яра Славутича має монографія тернопільського дослідника П. Сороки "Поетичний світ Яра Славутича" (1995) [6]. У ній висвітлюється життєвий і творчий шлях поета, розглядає тематику та жанри його поезії. Також варто вказати монографію Я. Розумного "Батьківщина в поезії Яра Славутича" (2009) [4], у якій простежується еволюція образу Батьківщини (України) у поезії Яра Славутича у різних часових вимірах: минулого, сучасного, майбутнього. Окремо до дослідження сонетів поета-емігранта зверталась І. Накашидзе у праці “Сонети Яра Славутича” (2015) [2]. Проте досі поза увагою залишалась система римування. Тому звернення до обраної теми статті є актуальним.

Метою статті є дослідження специфіки римування сонетів у циклах “Херсонські сонети” та “Перше кохання” збірки Яра Славутича “Співає колос” .

Основний текст.

Сонети першої збірки Яра Славутича “Співає колос” характеризуються дисциплінованістю поетичного мовлення, чіткістю строфічної визначеності. Як зазначає М. Пентилюк, “звукова, семантична й синтаксична організація

поетичного тексту перебуває в нерозривному зв'язку з образною системою та ідейно-смісловим змістом творчості письменника” [3, с. 123].

У циклах “Степи Херсонщини” та “Перше кохання” сонети Яра Славутича належать до класичних, італійських: вони складаються з двох чотиривіршів (катренів) та двох тривіршів (терцетів). Композиція циклу “Херсонські сонети” продумана: вірш “Степи Херсонщини” служить своєрідним заспівом до нього, а “Станція Долинська” – його логічним завершенням, виразом своєрідного прощання з херсонським степом. Сонети цього циклу за темою відносяться до пейзажних. Композиційно в них збережено основний принцип поєднання катренів і терцетів. Для них характерне інтонаційне розмаїття.

У сонетах Яра Славутича, простежується класична система римування кінцевих слів вірша: abba-abba-cdd-ede. Це характерно для поезій “Лелеки”, “Навесні”, “Шляхи”, “Став”, “Кавуни”, “Вечір”, “Удосвіта”, “Мариво”, “Посуха”, “Гарманування”, “Станція Долинська” з циклу “Херсонські сонети” та “Її очі”, “Її вуста”, “Її коса”, “Її прихід” з циклу “Перше кохання”. Отже, можна зробити висновок, що більшість сонетів (11 з 13 сонетів у циклі “Херсонські сонети” та 4 з 8 у циклі “Перше кохання”) написані у відповідності до класичної, так званої кільцевої, системи римування.

Інші п'ять сонетів мають досить незвичну, оригінальну систему римування. У сонетах “Її відсутність”, “Пророцтво” (цикл “Перше кохання”) та “Липнева ніч” (цикл “Херсонські сонети”) два чотиривірші мають кільцеве, охопне, – abba-abba, а в тривіршах – cdc-dee римування. Порівняно з італійським сонетом римування abba-abba-cdc-ddc у сонеті “Її сміх” (з циклу “Перше кохання”) та abba-baba-cdc-dee у поезії “Степи Херсонщини” (з циклу “Херсонські сонети”) є суто авторськими.

Як зазначає І. Качуровський, важливим фактором римування є “римові ряди: скільки тих рядів, довгі вони чи короткі” [1, с. 93]. У сонетах Яра Славутича циклів “Херсонські сонети” та “Перше кохання” виділяються такі римові ряди. Наприклад, у сонетах: “Її відсутність”: Запоріжжя – збіжжя – покрижжя – роздоріжжя, виду – саду – ладу – бліду; “Навесні”: горобцями –

манівцями – нестями – пазурцями, черві – криві – мураві – голові, бичок – шапличок; “Степи Херсонщини”: питимі – димі – нестримі, току – віку – ставку – гірку, ставок – квіток, крила – зростила; “Пророцтво”: дому – старому – хиткому – грому, подаси – краси – коси – гаси, піднебесь – увесь тощо.

Як бачимо, при написанні сонетів Яр Славутич використовував велику кількість коротких (з двох, трьох, чотирьох слів) римових рядів (але не повністю використовував римовий ряд до кожного слова, що “існує у потенції” [1, с. 93]). Це дало змогу авторові показати свою оригінальність у римуванні. Рими у нього чітко продумані. Коли автор не знаходив української рими, він використовував власні неологізми з метою досягнення милозвучності та ритмомелодики вірша. Наприклад, у сонеті “Лелеки”:

З’явилась подруга в живній **сназі** –
І стрепенувся радісний лелека,
На варту ставши на тонкій **нозі** [5, с. 23].

У сонетах Яра Славутича рими переважно точні. У таких римах всі звуки співзвучні: “Проплив повільно і спустився між **віт**. / На давній клуні – скільки то вже **літ**” [5, с. 23]; “У люстрі вод любуючись на **вроду**, (...) Забравшись плавом із мілкового **броду**” [5, с. 25]; “Прозоре лоно тихої **води**, / О як люблю я, вкраявши **ходи**” [5, с. 25]; “Мов буйна повінь, половіє **лан!** / Гнучи пружний перед зірками **стан**” [5, с. 26]; “Хай чує вухо, як пливе **роса**. / Окрай дупла, де стомлена **оса**” [5, с. 26]; “Вони журливі з люстром віч-на-**віч**; / Без мене їм яскритися не **міч**” [5, с. 29]; “Важкі стожари! Ви – як накип **чар**, / Немов незгасний Прометеїв **дар**” [5, с. 29]; “Як солов’їний на світанку **спів** (...) Коли обом не вистачало **слів**” [5, с. 31]; “А я, під зливою важучих **кіс**, / Немов у звабі жданого заласся, / Підняв на руки і – як сонце - **ніс**” [5, с. 32].

Поряд з точними римами у сонетах циклів “Перше кохання” та “Херсонські сонети” зустрічаються неточні, або приблизні рими. Наприклад: “В литаври б’ють гучні **перепілки**, / Тікає мла у виярок **мілкий**” [5, с. 27]; “Дзюркоче жайворона спів **лункий** / Світанню навстріч, де легкі **хмарки**” [5, с. 27]; “На дальній обрій, світло-зеленастиий, (...) “Святий Петро вигонить

вівці **пасти**” [5, с. 27]; “Що сиплють іскри густо по **гаях**, / До Кушугуму простелився **шлях**” [5, с. 32].

Серед точних рим у сонетах Яра Славутича – асонансні рими, що створюються співзвуччям голосних звуків: “Степи Херсонщини, поля **питимі**, / Соломоверхі клуні на току, / Розлогі верби в ранішньому **димі**, - / Вас не забуду на своїм віку” [5, с. 23]; “Верхи тополь і вітрякові **крила**, (...) А рідну землю, що мене **зростила**” [5, с. 23]; “Гніздо чорніє кострубатим **тілом**. / Палюче сонце над широким **Нілом**” [5, с. 23]; “Раптово бекнув слинявий **бичок** / І перекинув з пійлом **шапличок**” [5, с. 24]; “Що тут звияжно рідними **шляхами** (...) Гасав – окрилений снаги **словами**” [5, с. 24]; “Сріблестим росам ронить **блискітки** / І мимохідь розпалює пожежу / Над синім склом прозорої **ріки**” [5, с. 26]; “Гудуть пухнаті, степові **джмелі**. / Не взявши меду на пустім **стеблі**” [5, с. 28]; “Зростає поряд ожеред **ядерно**, (...) На пагорб кличе золотисте **зерно**” [5, с. 28]; “І запашні, мов кетяги **квіток!** / Вони свій келих, мов троянд **вінок**” [5, с. 30]; “І покладеш цю книжку – для **краси** (...) Вдивлявся в очі. Скільки не **гаси**” [5, с. 33].

Система римування у сонетах Яра Славутича також багата і на консонансні рими, коли збігаються приголосні: “Серед вишень, де в шепоті **листоків** / Пірамідальні відцвітають груші / і криють вулицю роями **пелюстоків**” [5, с. 24]; “Біля хлюпкого в балці **джерела**, / Щоби в душі Херсонщина **жила**” [5, с. 26]; “Тікає мла у виярок **мілкий** (...) Дзюркоче жайворона спів **лункий**” [5, с. 27]; “Позатихали в сонячній **імлі**. / Як жебраки, на репаній **землі**” [5, с. 28]; “На серці дні тамуючи **биття**. (...) Щоб меж гілля, що пнеться без **пуття**” [5, с. 30]; “І найстрункіші задрять **дерева**; / Лискучим шовком клониться **трава**” [5, с. 31].

Для створення ритмомелодики Яр Славутич у всіх сонетах циклів “Херсонські сонети” та “Перше кохання” чергує жіночі, або парокситонні (із наголосом на передостанньому складі), та чоловічі, або окситонні, клаузули (із наголосом на останньому складі). Наприклад, у сонеті “Удосвіта” маємо

чергування парокситонна рима–окситонна–парокситонна–окситонна;
парокситонна–окситонна–окситонна–парокситонна:

Кричить деркач у росяному **жіті**,
В литаври б'ють гучні **перепілку**,
Тікає мла у виярок **мілкуй**
І залягає в лози **красовіті**.

Сріблом струмків із вогкої **блакуті**
Дзюркоче жайворона спів **лункій**
Світання навстріч, де легкі **хмарку**
Немов із золота ясного **літі** [5, с. 27].

Якщо розглядати відкриті (такі, що закінчуються на відкритий склад) та закриті (такі, в яких останній склад закінчується приголосною) рими у сонетах Яра Славутича, то відчувається переважання відкритих рим над закритими. Наприклад, у сонеті “Її стан” лише два останні рядки мають закриту риму, усі інші закінчуються на голосні звуки:

І вслід піднявся вітер у зітханні,
Метнулись прудко птиці **навздогін**,
Лише зоставсь дубів самотній **клин** [5, с. 31].

Висновки.

Сонети циклів “Херсонські сонети” та “Перше кохання” Яра Славутича відповідають структурі класичних італійських сонетів. Поет написав їх п'ятистопним ямбом, використовуючи в основному традиційну кільцеву систему римування. Яр Славутич майстерно володіє різними видами рим. Це надає його сонетам ритмічності, мелодійності, глибини, багатства, оригінальності та неповторності.

Використані поетом різні типи рим (точних і приблизних, асонансних і консонансних, окситонних і парокситонних, закритих і відкритих) у сонетах Яра Славутича виконують такі функції:

- підсилюють емоційне звучання вірша;

- створюють та підсилюють ритм сонетів;
- підкреслюють завершеність кожного віршового рядка;
- створюють мелодійність та багатство вірша.

Так як збірка “Співає колос” є першою у творчому доробку Яра Славутича, то перспективним є подальше дослідження системи римування та її порівняння у різні періоди діяльності поета.

Література:

1. Качуровський І. Фоніка. К.: Либідь, 1994. 168 с.
2. Накашидзе І. С. Жанр сонета у творчості Яра Славутича. *Інноваційні технології в розвитку наукової думки сьогодення: теоретико-практичний аналіз та науково-аналітичні коментарі: монографія*. Кіровоград, КП «Поліграфія», 2015. С. 129-160.
3. Пентиліук М. Ключові слова-експресеми в поезіях Яра Славутича. *Південний архів. Філологічні науки: збірник наукових праць*. Херсон: Видавництво ХДПУ, 2003. Вип. 21. С. 123-128.
4. Розумний Я. Батьківщина в поезії Яра Славутича. К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2009. 179 с.
5. Славутич Яр. Поєми та поезії: повне видання (1937-2004). Едмонтон: Славута, 2004. – 650 с.
6. Сорока П. Поетичний світ Яра Славутича. Тернопіль: Лілея, 1995. 178 с.

References:

1. Kachurovs`kyj I. Fonika [Phonics]. K.: Lybid`, 1994. 168 p.
2. Nakashydze I. S. Zhanr soneta u tvorchoosti Yara Slavutycha [Sonnet genre in the works by Yar Slavutyach]. *Innovacijni tehnologiyi v rozvytku naukovoyi dumky siogodennya: teoretyko-praktychnyj analiz ta naukovo-analitychni komentari: monografiya*. Kirovograd, KP «Poligrafiya», 2015. pp. 129-160.
3. Pentylyuk M. Klyuchovi slova-ekspreemy v poeziyax Yara Slavutycha [Key words-expressions in the poetry of Yar Slavutyach]. *Pivdennyj arxiv. Filologichni*

nauky: zbirnyk naukovykh prac. Xerson: Vydavnyctvo XDPU, 2003. Vyp. 21. pp. 123-128.

4. Rozumnyj Ya. Bat'kivshhyna v poeziyi Yara Slavutycha [Homeland in Yar Slavutych's poetry]. K.: Vyd. dim "Kyjivo-Mogylyans`ka akademiya", 2009. 179 p.

5. Slavutych Yar. Poemy ta poeziyi: povne vydannya (1937-2004) [Poems and poetry: full edition (1937-2004)]. Edmonton: Slavuta, 2004. – 650 p.

6. Soroka P. Poetychnyj svit Yara Slavutycha [The poetic world of Yar Slavutych]. Ternopil: Lileya, 1995. 178 p.

Abstract. *The purpose of this article is to study the specifics of rhyming sonnets in the series "Kherson Sonnets" and "First Love" of poetic collection "Spike is singing" by Yar Slavutych.*

Yar Slavutych's sonnets belong to the classical, Italian ones. They are characterized by intonational diversity. Most of them have a classical system of rhyming the final words of the poem abba-abba-ccd-edē. Although the poet used a purely authorial rhyming system abba-abba-cdc-ddc or abba-baba-cdc-dee. Yar Slavutych used a large number of short rhyming series, which made it possible to show his originality. When the author could not find Ukrainian rhyme, he used his own neologisms in order to achieve the melodiousness and rhythmic melody of the poem. In Yar Slavutych's sonnets the rhymes are mostly precise, assonant and open. In his rhymes all sounds are consonant. To create rhythmic melodies, the poet alternates feminine, or paroxytonic, and masculine, or oxytonic, rhymes in all the sonnets of the cycles.

As a result of the research it can be concluded that the rhymes in Yar Slavutych's sonnets of the cycles "Kherson Sonnets" and "First Love" perform the functions of strengthening the emotional sound of the poem, creating rhythm, completeness of each verse, melody and richness of the poem.

Key words: *sonnet genre, rhyming system, assonant and consonant rhymes, oxytonic and paroxytonic rhymes, rhyme series, rhythmic melody.*

Стаття відправлена: 17.11.2020

© Накашидзе І.С.